

Studija

Mala i srednja preduzeća i zaštita životne sredine u
Opštini Bar

Snežana Marstijepović, MSc

Mart 2011

Predgovor

Strategija Evropske Unije (EU) za stabilan ekonomski rast i razvoj za period do 2020 godine zasniva se na održivom razvoju privrede. Strategija uključuje ne samo industrijske subjekte, već i privatni sektor koji kao jedan od ključnih nosilaca privrednog rasta ujedno doprinosi i značajnom zagađenju životne sredine.

I u Crnoj Gori razvoj malih i srednjih preduzeća je od ključne važnosti za ekonomski rast i razvoj. Jedan od ciljeva ekonomske politike Crne Gore za 2011 godinu¹ jeste, između ostalog, unaprijeđenje preduzetničkog ambijenta kroz obezbjeđenje preduslova za jačanje novčane likvidnosti i konkurentnosti privrede. U tom smislu, teži se stvaranju uslova u kojima sektor malih i srednjih preduzeća (MSP) kao osnovni nosilac razvojne koncepcije može da razvije svoje objektivne kapacitete i obezbijedi uslove za stvaranje jednog stabilnog ekonomskog ambijenta u Crnoj Gori. U tom pravcu su, između ostalih definisani i sljedeći pojedinačni ciljevi ekonomske politike: i) Unaprijeđivanje ambijenta prepoznatljivog po lakoći poslovanja; ii) Definisanje alternativnih tržišnih rješenja podrške razvojnim projektima MSP; iii) Realizacija novih greenfield investicija.

Učeći iz iskustava EU i uzimajući u obzir sve gore navedeno, realno se može očekivati da će tokom 2011. godine i u narednim godinama doći do značajnijeg zagađivanja životne sredine usljed razvoja MSP u Crnoj Gori. Bazirajući se na navedena očekivanja, ova studija se fokusira na mala i srednja preduzeća iz Opštine Bar i na njihov uticaj na životnu sredinu, i pruža odgovore na pitanja kao što su: Koliko MSP u opštini Bar poznaju koncept odgovornog preduzetništva? Da li, i koliko poznaju nacionalni zakonski okvir u oblasti životne sredine? Da li, i na koji način MSP iz opštine Bar utiču na životnu sredinu? Da li su spremni da preuzmu konkretne aktivnosti da smanje svoj negativni uticaj na životnu sredinu?

Ova studija ima dva glavna cilja: i) Prvo, sakupljanje i analiza relevantnih informacija koje se odnose na MSP u opštini Bar i njihov uticaj na životnu sredinu; ii) Drugo, ova studija na osnovu analiziranih informacija pruža zaključke i daje preporuke za MSP i za lokalnu upravu u cilju unaprijeđenja životne sredine i daljeg nesmetanog razvoja privrede u opštini Bar.

¹ Vlada Crne Gore „Ekonomska politika Crne Gore za 2011 godinu“, 2010, Podgorica

Sadržaj:

Predgovor.....	2
Sadržaj.....	3
Lista skraćenica	3
Uvod.....	4
Razvoj malih i srednjih preduzeća i odgovorno preduzetništvo	6
MSP i zakonski propisi Crne Gore u oblasti zaštite životne sredine	8
MSP i njihov uticaj na životnu sredinu u opštini Bar.....	10
Finansijske i druge podsticajne mjere za MSP i njihova očekivanja od ulaska Crne Gore u EU	14
Razvoj kapaciteta MSP u opštini Bar u oblasti zaštite životne sredine.....	17
Zaključci i preporuke.....	19
Zaključci.....	19
Preporuke.....	20
Tabele i grafički prikazi.....	23

Lista skraćenica:

AŽS	Agencija za Životnu Sredinu
EMAS	Environmental Managment and Audit Scheme
EU	Evropska Unija
JP Komunalne djelatnosti	Javno Preduzeće „Komunalne djelatnosti“
JP Vodovod i kanalizacija	Javno Preduzeće „Vodovod i kanalizacija“
MSP	Mala i Srednja Preduzeća
RCG	Republika Crna Gora

Uvod

Ova studija nastala je kao rezultat niza aktivnosti organizovanih u okviru modula „Ekološko mapiranje za mala i srednja preduzeća i industriju“ u sastavu projekta „Razumijevanje problema životne sredine u Crnoj Gori sa posebnom pažnjom na ulogu biznis sektora“.

Odgovore i mišljenja preduzetnika iz Bara i iz drugih opština iz centralne i sjeverne Crne Gore, uključenih u aktivnosti organizovane u gore navedenom modulu, navelo je BSC Bar da se malo detaljnije pozabavi problematikom razvoja MSP i njihovog uticaja na životnu sredinu. Naime, reakcija privrednika tokom treninga i na okruglom stolu ukazivala je na sumnju da privrednici nisu baš upoznati sa zakonskim zahtjevima u oblasti životne sredine i da je svijest o potrebi očuvanja životne sredine kod većine njih na niskom nivou. Poučeni tim iskustvom, u cilju dobijanja jasnije slike o MSP i njihovom uticaju na životnu sredinu, krenulo se u izradu ove studije samo za MSP u opštini Bar, jednoj od ekonomski najrazvijenih opština na primorju Crne Gore.

Za istraživanje je korišćena metoda analize empirijski prikupljenih podataka putem anketa i intervjua sa relevantnim predstavnicima privrednih subjekata u kombinaciji sa istraživanjem sekundarnih izvora podataka: postojeća literatura, zakonski propisi Crne Gore u oblasti životne sredine i istraživanjem interneta. U anketi su učestvovali privredni subjekti iz opštine Bar, predstavnici iz mikro, malih i srednjih preduzeća kao i predstavnici industrijskih subjekata. Većina pitanja je zatvorenog tipa kako bi se olakšala statistička obrada i upoređivanje rezultata za pojedine segmente. Upitnikom je anketirano 49 preduzeća iz opštine Bar, pri čemu je za jedan industrijski subjekt dva predstavnika ispunilo upitnike, te je stoga ukupan broj ispunjenih upitnika 50. Radi korektnosti rezultata ove studije potrebno je napomenuti da je od 50 ispunjenih upitnika više od pola bilo u potpunosti ispunjeno, i ostatak djelimično ispunjen.

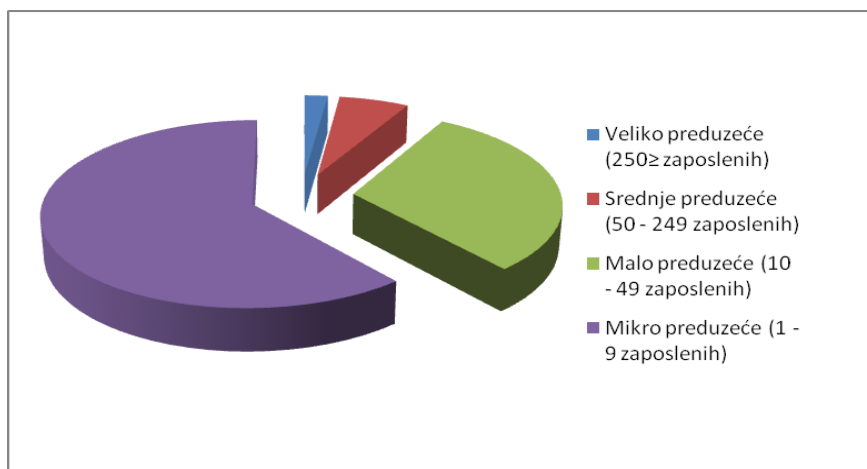
Mada je osnovni zadatak ove studije jasan i fokusira se na MSP, mišljenja predstavnika industrijskog sektora doprinose dobijanju cjelovitosti privredne slike opštine Bar, te su stoga uključena u ovu studiju. Mišljenja predstavnika industrijskog sektora su u studiji tehnički odvojeni u poseban paragraf, dozvoljavajući jasniji pregled mišljenja kako MSP na jednoj strani, tako i mišljenja industrije na drugoj strani.

Uzorak od 49 preduzeća formiran je tako da prema vrsti djelatnosti reflektuje stvarnu sliku preduzeća u opštini Bar. U tabeli 1. prikazana je struktura preduzeća u uzorku, pri čemu je podjela napravljena prema tipu preduzeća, tj. podjela na mikro, mala, srednja i velika preduzeća.

Tabela 1. Prikaz strukture anketiranih preduzeća

	Ukupno	Tip preduzeća			
		Veliko preduzeće (250≥ zaposlenih)	Srednje preduzeće (50 - 249 zaposlenih)	Malo preduzeće (10 - 49 zaposlenih)	Mikro preduzeće (1 - 9 zaposlenih)
Broj preduzeća	49	1	3	15	30
Procenat preduzeća	100%	2,04%	6,12%	30,61%	61,23%

Grafikon 1. Prikaz strukture anketiranih preduzeća

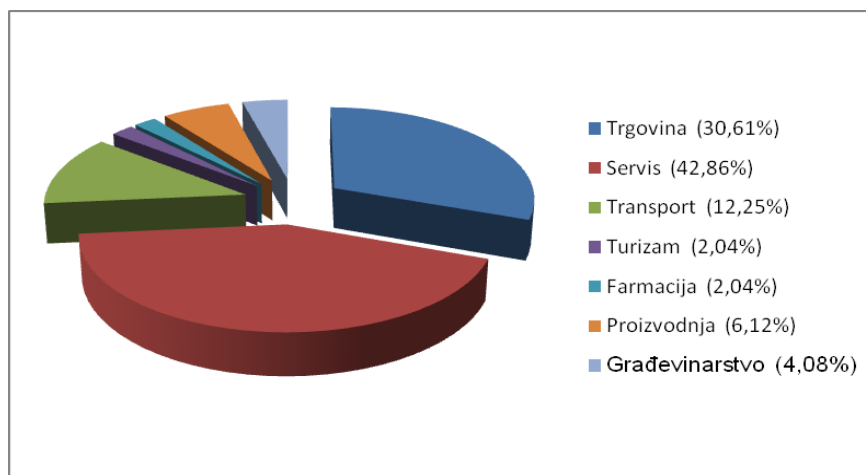


U tabeli 2. su sadržane informacije o vrsti djelatnosti kojom se anketirana preduzeća bave, a grafikon 2 daje vizuelan prikaz podjele preduzeća po djelatnosti .

Tabela 2. Vrste djelatnosti anketiranih preduzeća

Nr	Podjela preduzeća po djelatnosti	Preduzeća u uzorku	Procenat
1	Trgovina	15	30,61%
2	Servis	21	42,86%
3	Transport	6	12,25%
4	Turizam	1	2,04%
5	Farmacija	1	2,04%
6	Proizvodnja	3	6,12%
7	Građevinarstvo	2	4,08%
Ukupno		49	100%

Grafikon 2. Vrste djelatnosti anketiranih preduzeća



Razvoj malih i srednjih preduzeća i odgovorno preduzetništvo

Procjenjuje se da danas u Evropskoj Uniji postoji oko 23 miliona malih i srednjih preduzeća (u daljem tekstu MSP) što ukupno predstavlja skoro 99% od ukupnog broja svih preduzeća koji obezbjeđuju oko 90 miliona radnih mjesta. Mala i srednja preduzeća (MSP) predstavljaju kičmu većine ekonomija u EU, i evropska privreda ozbiljno računa na njihov dalji razvoj i potencijal. U tom pravcu, Evropska Komisija je 2008 godine donijela "Akt za mala preduzeća" koji u funkciji generalnog zakona za EU definiše konkretne aktivnosti za poboljšanje uslova za razvoj MSP i obezbjeđenje novih radnih mjesta. Evropska komisija i zemlje članice Evropske unije su u periodu 2008-2010 implementirale aktivnosti definisane ovim aktom i time obezbijedile MSP ublažavanje administrativnih nameta, olakšavanje njihovog pristupa sredstvima finansiranja, i podržale MSP prilikom njihovog ulaska na nova tržišta. Iako je puno urađeno do danas, iskustva pokazuju da još više mora da se uradi kako bi se adekvatno pomoglo MSP i omogućio razvoj njihovog potpunog potencijala².

MSP doprinose ne samo ekonomskom rastu, socijalnoj koheziji, i regionalnom i ruralnom razvoju, već imaju i značajan uticaj na životnu sredinu kroz svoje tehnološke i proizvodne procese i aktivnosti, proizvode i usluge. Održiv razvoj i rast evropske privrede ostaje glavna agenda Evropske komisije, i paralelno sa podsticajima daljeg osnaživanja MSP veliki izazov ostaje kako smanjiti njihov uticaj na životnu sredinu. S tim u vezi očekuje se da će pritisak na MSP da smanje svoj negativni uticaj na životnu sredinu sve više rasti u predstojećim godinama i da će u ovom procesu značajnu ulogu igrati i ponuda i

² Danish Technological Institute and PLANET S.A.Greece, 2010, "SMEs and the environment in the European Union – Main report"

potražnja na tržištu, ii) novi trend "ozelenjavanje" tržišta, iii) "eco-friendly" proizvodi i usluge, i iv) restriktivni zakonski propisi u oblasti životne sredine.

Da se svijest o potrebi očuvanja životne sredine polako budi i u poslovnom svijetu Crne Gore pa time i u opštini Bar govori podatak da 56% ispitanika već razmišlja o tome da li i kako njihovo preduzeće utiče na stanje životne sredine, dok se 44% ostalih ispitanika do prije implementacije projekta „Razumijevanje problema životne sredine u Crnoj Gori sa posebnom pažnjom na ulogu biznis sektora“ nije bavilo ovim pitanjima. U skladu sa tim, o trendu na svjetskom tržištu koji podržava društveno odgovorno preduzetništvo i „ozelenjavanje“ proizvoda i usluga informisano je 58% ispitanika, dok je 42% nezainteresovano, ili nije informisano.

Interesantno je da su mišljenja po pitanju toga kako preduzetnici vide razvoj trenda koji podržava društveno odgovorno preduzetništvo i „ozelenjavanje“ proizvoda i usluga u Crnoj Gori podijeljena. Ocjene variraju od onih koji misle da ovaj trend još nije zaživio ili je još uvijek u povoju, do onih koji situaciju ocjenjuju kao relativno pozitivnu i odličnu u zavisnosti od djelatnosti preduzeća. Dinamika razvoja trenda odgovornog preduzetništva i ozelenjavanje proizvoda varira, pa je stoga razumljiva želja dijela preduzetnika da se ta dinamika ubrza.

Svega 66% od ukupnog broja ispitanika je odgovorilo na pitanje da li prate ovaj trend, kako, i da li imaju podršku od neke institucije, organizacije u Crnoj Gori, i u čemu se ogleda podrška. Od tog broja 54,54% je odgovorilo da prate nove svjetske trendove u ovoj oblasti, doduše više na informativnom nivou nego u praksi. Informacije dobijaju uglavnom korištenjem interneta i putem obuka i usavršavanja u različitim oblastima poslovnog menadžmenta, tokom kojih se sve više govori o odgovornom preduzetništvu i ozelenjavanju proizvoda i usluga. Među ispitanicima postoje pojedinci koji su pokrenuli samostalne inicijative i aktivnosti kao što su na primjer, ozelenjavanje površina oko svog poslovnog objekta i pravilno skladištenje otpadnog materijala.

Preostalih 45,45% ne prati nove svjetske trendove u ovoj oblasti. Dok jedni smatraju da nemaju dovoljno informacija i da je nedostatak podrške nadležnih institucija u ovom pogledu ključni razlog ovakve situacije, drugi osjećaju nemoć da bilo kako utiču da se situacija promijeni. Neki ispitanici smatraju da praćenje trenda ne doprinosi konkurentnosti njihovih preduzeća jer uvećava troškove i doprinosi povećanju cijene usluga i proizvoda. I finansijska situacija se pominje kao još jedan razlog zašto se pojedina preduzeća ozbiljnije ne bave praćenjem trenda odgovornog preduzetništva i ozelenjavanja proizvoda i usluga.

Industrija - Kod pojedinih industrijskih subjekata je uveden sistem monitoringa stanja životne sredine kao odgovor na zakonski zahtjev i na pritisak nadležnih institucija.

Razvoj malih i srednjih preduzeća i odgovorno preduzetništvo

Trend koji podržava društveno odgovorno preduzetništvo i „ozelenjavanje“ proizvoda i usluga u Crnoj Gori još nije zaživio ili je još uvijek u povoju. Dinamika razvoja ovog trenda varira, pa je stoga želja dijela preduzetnika da se ta dinamika ubrza:

- 54,54% ispitanika prati nove svjetske trendove u ovoj oblasti, i to više na informativnom nivou nego u praksi.
- 45,45% ispitanika ne prati nove svjetske trendove u ovoj oblasti – nemaju dovoljno informacija, nedostatak podrške nadležnih institucija, praćenje trenda ne doprinosi konkurentnosti njihovih preduzeća jer uvećava troškove i doprinosi povećanju cijene usluga i proizvoda, loša finansijska situacija

MSP i zakonski propisi Crne Gore u oblasti zaštite životne sredine

Jačanje privrede, kontinuiran razvoj malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori mora da se odvija u saglasnosti sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnom praksom u oblasti očuvanja životne sredine. Koraci ka postizanju ovog cilja su: i) implementacija postojećih zakonskih propisa iz oblasti zaštite životne sredine; ii) dobra saradnja relevantnih institucija sa Industrijom, malim i srednjim preduzećima; iii) harmonizacija poslovnih procesa privrednih subjekata sa zakonskim propisima za zaštitu životne sredine i sa ekološkim standardima je preduslov za postizanje pozitivnih rezultata u očuvanju životne sredine.

Relevantni nacionalni zakonski propisi za MSP su:

1. Zakon o životnoj sredini, Službeni list RCG, br. 48/08;
2. Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine, Službeni list RCG, 80/05;
3. Zakon o upravljanju otpadom, Službeni list RCG, br. 80/05;
4. Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu, Službeni list RCG, br. 80/05;
5. Pravilnik o emisiji zagađujućih materija u vazduh, Službeni list RCG, br. 25/01;
6. Pravilnik o kvalitetu otpadnih voda i načinu njihovog ispuštanja u javnu kanalizaciju i prirodni recipijent, Službeni list RCG, br. 10/97; idr.

Postavlja se pitanje: Zašto bi MSP bili zainteresovani da preduzmu aktivnosti u cilju očuvanja životne sredine? Razlozi su višestruki:

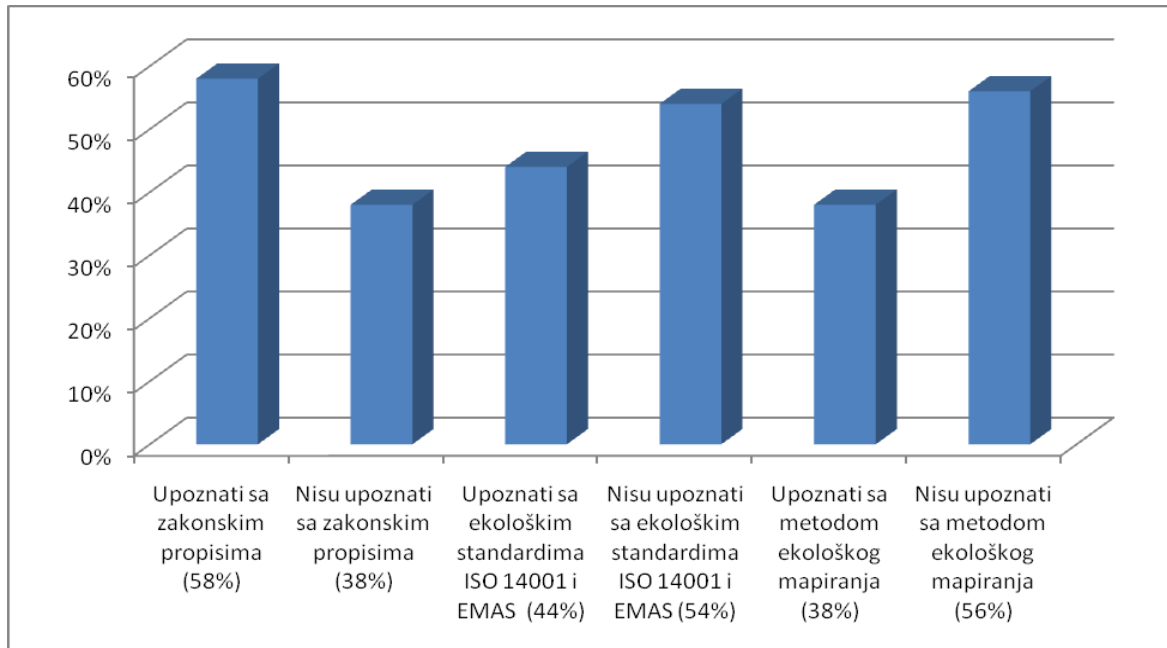
- Identifikacija izvora zagađenja u preduzeću omogućava blagovremeno korektivno djelovanje i obezbjeđuje uštedu sredstava usljed kontrolisanog korištenja resursa
- Imidž – Ekološki znak i konkurentnost na tržištu

- Marketinške prednosti – novi svjetski trend “ozelenjavanje tržišta” i povećana potražnja za “zelenim” proizvodima i uslugama
- Usaglašavanje poslovanja sa zakonskim zahtjevima u oblasti zaštite životne sredine
- Pristup ekonomskim povlasticama propisane zakonom o zaštiti životne sredine
- Mogućnosti pristupa drugim izvorima finansiranja za projekte u oblasti zaštite životne sredine

Anketa je pokazala da zakonske propise u oblasti zaštite životne sredine ne poznaju 56% ispitanika dok je 38% ispitanika upoznato ili djelimično upoznato sa zakonskim propisima u oblasti životne sredine i njihovima zahtjevima koje se odnose na MSP. Od tih 38% je većina mogla da nabroji samo zakon o životnoj sredini i zakon o upravljanju otpadom. Pojedinci su pored ta dva zakona nabrojali još i zakone o procjeni uticaja na životnu sredinu, zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu i zakon o zaštiti od buke.

Sa aspekta poznavanja međunarodnih standarda u oblasti zaštite životne sredine, 44% ispitanika je istaklo da su upoznati sa ekološkim standardima ISO 14001 i EMAS, dok je 54% ispitanika odgovorilo da ne poznaju ekološke standarde. Što se tiče poznavanja metode ekološkog mapiranja kao instrumenta EMASa, 38% ispitanika je upoznato sa tim instrumentom dok 56% nema saznanja o ekološkom mapiranju. Grafikon 3 daje prikaz MSP i njihovo poznavanje nacionalnih i međunarodnih zakonskih propisa i standarda.

Grafikon 3. MSP i poznavanje nacionalnih i međunarodnih zakonskih propisa i standarda



Industrija - Predstavnicima kompanija čije su djelatnosti vezane za lučke i pomorske poslove nabrojali su pored glavnih zakonskih propisa, zakon o životnoj sredini i zakon o upravljanju otpadom, i MARPOL konvenciju kao jednu od nosećih konvencija za zaštitu mora od zagađenja iz lučkih sistema i sa brodova i

antifouling rezoluciju. Dok je u većini industrijskih subjekata implementiran standard ISO 9001 i u pojedinim preduzećima su pokrenute aktivnosti na standardizaciji ISO 14001, njihovo poznavanje metode ekološkog mapiranja je limitirano.

MSP i zakonski propisi Crne Gore u oblasti zaštite životne sredine

Zakonske propise u oblasti zaštite životne sredine ne poznaju 56% ispitanika. 38% ispitanika je upoznato ili djelimično upoznato sa zakonskim propisima u oblasti životne sredine i njihovima zahtjevima koje se odnose na MSP.

44% ispitanika je istaklo da su upoznati sa ekološkim standardima ISO 14001 i EMAS, dok je 54% ispitanika odgovorilo da ne poznaju ekološke standarde. Što se tiče poznavanja metode ekološkog mapiranja kao instrumenta EMASa, 38% ispitanika je upoznato sa tim instrumentom dok 56% nema saznanja o ekološkom mapiranju.

MSP i njihov uticaj na životnu sredinu u opštini Bar

Grube procjene govore da MSP u EU učestvuju sa 64% u industrijskom zagađenju u Evropi, i da su svega 24% MSP aktivno uključeni u akcijama za smanjenje njihovog uticaja na životnu sredinu. Te aktivnosti se uglavnom svode na smanjenje potrošnje električne energije i drugih energenata međutim ipak značajno doprinose očuvanju životne sredine. Svega 0,4% MSP imaju sertifikovan jedan od sistema upravljanja životnom sredinom (ISO 14001, EMAS, i dr)³.

Kada govorimo o privrednicima u opštini Bar, 88% ispitanika bez dvoumljenja je istaklo da njihova preduzeća ne zagađuju životnu sredinu, dok je svega 10% tvrdilo suprotno (predstavnici industrije), 6% je kazalo da njihovo preduzeće zagađuje vodu i zemljište, i 8% zagađuje vazduh.

Mada je 36% ispitanika odgovorilo da ne radi ništa po pitanju eliminacije zagađenja u svojim preduzećima, 38% malih i srednjih preduzeća pokušava da kroz određene aktivnosti smanji negativni uticaj preduzeća na životnu sredinu, kao što su štampanje na već korištenom papiru, prilagođavanje tehnologije proizvodnje u pravcu efikasnije proizvodnje sa generisanjem malih količina otpada i poštovanje preporuka i rješenja Agencije za životnu sredinu.

Najveći problem jeste otpad. Što se tiče stvaranja otpada tokom normalnog poslovanja 44% ispitanika je potvrdilo da proizvode otpad i to: uglavnom komunalni otpad, kancelarijski otpad, papirni otpad (ostatci novinskog papira, karton, stara ambalaža), opasan otpad (računarski otpad, elektronski otpad, staro

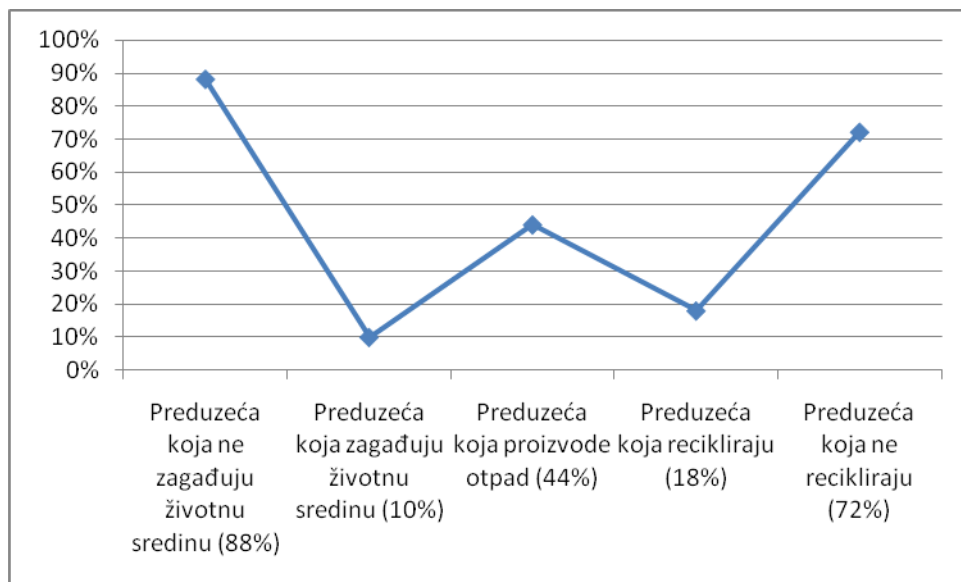
³ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/business-environment/environmental-challenge/index_en.htm

motorno ulje, zauljeane krpe, drugi praškasti i tečni otpad), stare gume, otpad pri pretovaru rasutog tereta, itd.

Svega polovina ispitanika je odgovorilo na pitanje kako njihova preduzeća rješavaju problem otpada i da li imaju plan upravljanja otpadom. Mada je opština Bar usvojila plan upravljanja otpadom za period 2008 – 2013, većina malih i srednjih preduzeća je odgovorilo da po pitanju upravljanja otpadom ništa ne radi, ili nije zainteresovano da radi i da svoj otpad odlažu u kontejnere. Postoje i primjeri gdje preduzeća pokušavaju da recikliraju time što otpad prodaju kupcima sekundarnih sirovina, ili stari papirni otpad odlažu u kontejnere označene za sakupljanje stare hartije, ali generalna primjedba jeste da ne postoji organizovano sakupljanje sekundarnih sirovina kao što su staklo, karton, i dr.

Recikliranje starog otpada još uvijek nije zaživjelo u potpunosti, s obzirom da 72% ispitanika ne reciklira, a svega 18% reciklira. Generalna primjedba zbog kojih privrednici ne recikliraju jesu nedostatak uslova i organizovanog sakupljanja otpada, nedovoljna količina otpada da bi se ušlo u proces reciklaže, i sl. Grafikon 4. Prikazuje odnos preduzeća koja zagađuju ili ne zagađuju životnu sredinu, koja recikliraju ili ne recikliraju otpad i preduzeća koja proizvode otpad.

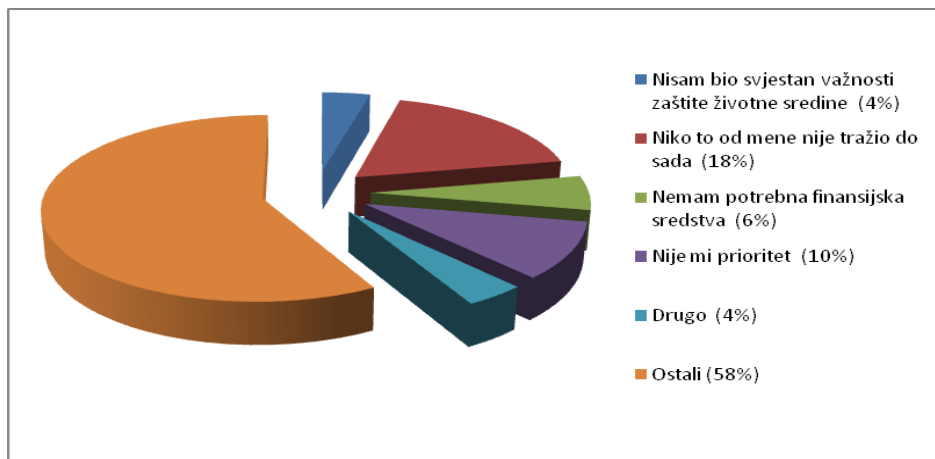
Grafikon 4. Odnos preduzeća koja zagađuju ili ne zagađuju životnu sredinu, koja recikliraju ili ne recikliraju otpad i preduzeća koja proizvode otpad



Većina malih i srednjih preduzeća nije iskusilo ekološki udes, bilo da je zbog prirode djelatnosti rizik od ekološkog udesa minimalan ili ne postoji, ili zbog samoorganizovanja u cilju sprječavanja rizika od zagađenja. U situaciji da se preduzeću desio ekološki udes, 42 % ispitanika je kazalo da znaju koje su sve institucije na lokalnom nivou i u Crnoj Gori koje su nadležne za zaštitu životne sredine, te bi u pomoć zvali Ministarstvo za održivi razvoj i turizam, neki bi zvali Agenciju za životnu sredinu, JP Komunalne djelatnosti, JP Vodovod i kanalizacija, dok 48% ispitanika ne zna kome bi trebalo da se obrate u takvoj situaciji.

S obzirom da samo mali procenat ispitanika preduzima aktivnosti za eliminaciju zagađenja, logično se nametnulo pitanje koji su razlozi zbog kojih privrednici generalno ne preduzimaju potrebne korake u svojim preduzećima u cilju zaštite životne sredine. Odgovori na ovo pitanje dati su grafikonom 5.

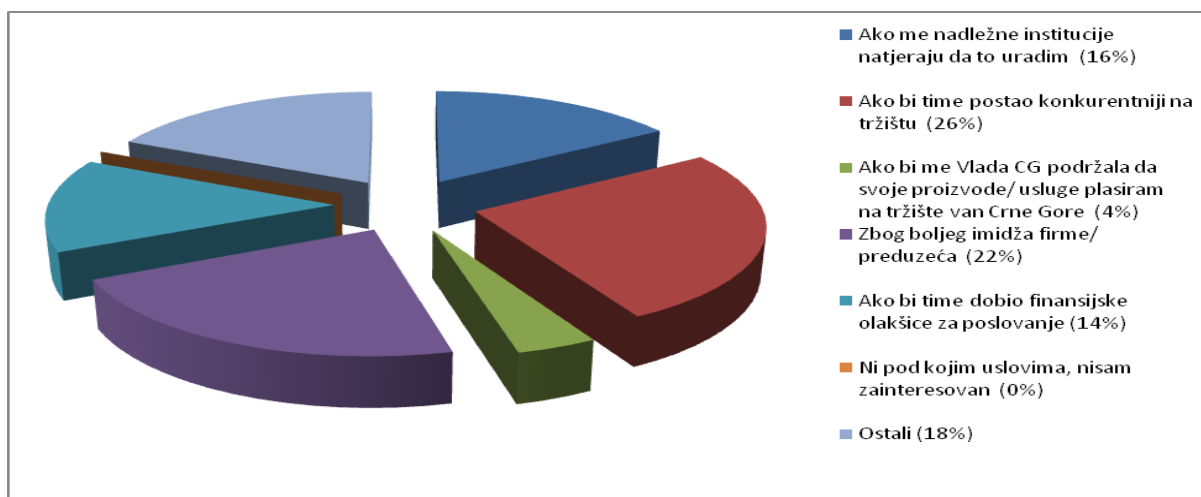
Grafikon 5. Razlozi zbog kojih privrednici ne preduzimaju potrebne korake u svojim preduzećima u cilju zaštite životne sredine



NAPOMENA: Na ovo pitanje je odgovorilo svega 42% ispitanika, te se stavka „ostali“ odnosi na ispitanike koji nisu odgovorili na pitanje.

Uslovi pod kojima bi privrednici bili spremni da učine konkretne korake u procesu prilagođavanja poslovanja preduzeća u pravcu zaštite životne sredine i usaglašavanje sa zakonskim zahtjevima prikazani su u grafikonu 6.

Grafikon 6. Uslovi pod kojima su privrednici spremni da prilagode poslovanje preduzeća sa ciljem zaštite životne sredine i usaglašavanje sa zakonskim zahtjevima.



NAPOMENA: Na ovo pitanje je odgovorilo 88% ispitanika, te se stavka „ostali“ odnosi na ispitanike koji nisu odgovorili na pitanje.

Industrija – Industrijski subjekti čija je djelatnost orijentisana na lučke poslove i prekomorski saobraćaj preduzima konkretne aktivnosti za eliminaciju zagađenja naročito vode i vazduha. S tim u vezi, luka je nabavila separatore za prečišćavanje otpadnih voda i pripremila projekte za tehničko rješenje obaranja prašine. U cilju monitoringa posjeduju stanice za mjerenje kvaliteta vode u akvatorijumu luke. Kada govorimo o otpadu, s obzirom na količine i vrste otpada koje se generišu na mjesečnom i godišnjem nivou, neki industrijski subjekti su potpisali ugovor sa privatnom firmom „Hemosan“ koja ima licencu za preuzimanje određenog industrijskog otpada. Predstavnici industrije su potvrdili da imaju plan upravljanja otpadom s obzirom da je to zakonski zahtjev. Za industrijske subjekte, ekološki udes je realan rizik te je sistem obavještavanja utvrđen. Prvo se obraćaju odabranom operateru „Hemosan“ , zatim Upravi pomorske sigurnosti, Agenciji za zaštitu životne sredine, itd.

MSP i njihov uticaj na životnu sredinu u opštini Bar

88% ispitanika tvrdi da njihova preduzeća ne zagađuju životnu sredinu, dok svega 10% tvrde suprotno.

36% ispitanika ne radi ništa po pitanju eliminacije zagađenja u svojim preduzećima.

42 % ispitanika znaju koje su sve institucije na lokalnom nivou i u Crnoj Gori koje su nadležne za zaštitu životne sredine (Ministarstvo za održivi razvoj i turizam, Agencija za životnu sredinu, JP Komunalne djelatnosti, JP Vodovod i kanalizacija). 48% ispitanika ne zna koga da zovu u slučaju ekološkog udesa.

Najveći problem je otpad. Većina malih i srednjih preduzeća po pitanju upravljanja otpadom ne radi ništa ili nije zainteresovano da radi, i svoj otpad odlažu u kontejnere.

Recikliranje starog otpada nije zaživjelo u potpunosti. 72% ispitanika ne reciklira i svega 18% reciklira otpad. Generalna primjedba zbog kojih privrednici ne recikliraju otpad su nedostatak uslova i organizovanog sakupljanja otpada, nedovoljna količina otpada da bi se ušlo u proces reciklaže, idr.

Razlozi zbog kojih privrednici ne preduzimaju potrebne korake u svojim preduzećima u cilju zaštite životne sredine su: niko to od mene nije tražio (18%), nije mi prioritet (10%)

Uslovi pod kojima su privrednici spremni da učine konkretne korake u procesu prilagođavanja poslovanja preduzeća u pravcu zaštite životne sredine i usaglašavanje sa zakonskim zahtjevima su: ako me nadležne institucije natjeraju na to (16%), ako bi time dobio finansijske olakšice za poslovanje (14%)

Finansijske i druge podsticajne mjere za MSP i njihova očekivanja od ulaska Crne Gore u EU

Finansijske i druge podsticajne mjere za MSP u sprovođenju aktivnosti na eliminaciji/umanjenju zagađenja životne sredine su veoma važne u procesu postizanja ciljeva definisanih nacionalnom strategijom za održivi razvoj Crne Gore za period 2007 – 2012. Ciljevi definisani ovim strateškim dokumentom su⁴:

1. “Ubrzati ekonomski rast i razvoj i smanjiti regionalne razvojne nejednakosti;
2. Smanjiti siromaštvo; obezbijediti jednakost u pristupu uslugama i resursima;
3. Osigurati efikasnu kontrolu i smanjenje zagađenja, i održivo upravljanje prirodnim resursima;
4. Poboljšati sistem upravljanja i učešća javnosti; mobilisati sve aktere, uz izgradnju kapaciteta na svim nivoima; i
5. Očuvati kulturnu raznolikost i identitete.”

Zakonom o životnoj sredini⁵ predviđeno je:

- „da se sredstva za pripremu, sprovođenje i razvoj programa, projekata i drugih aktivnosti koji doprinose očuvanju, održivom korišćenju, zaštiti i unaprijeđenju životne sredine, energetske efikasnosti, kao i ostvarivanju ciljeva i načina održivog razvoja i prava građana na životnu sredinu obezbjeđuju u Fondu za zaštitu životne sredine (član 11)
- Država, odnosno jedinica lokalne samouprave, u okviru svojih ovlašćenja, obezbjeđuje finansijska sredstva za podsticanje zaštite i unaprijeđivanja životne sredine (član 57)
- Sredstva za finansiranje zaštite životne sredine obezbjeđuju se iz:
 - državnog budžeta;
 - budžeta jedinice lokalne samouprave;
 - Fonda za zaštitu životne sredine;
 - drugih izvora shodno posebnim propisima (član 58)”

Međutim, ovim zakonom se propisuju i mogućnosti obezbjeđivanja finansijskih sredstava za projekte zaštite životne sredine i iz drugih izvora finansiranja i to:

- “Sredstva za finansiranje zaštite životne sredine mogu se obezbijediti i iz:
 - međunarodnih i domaćih kredita, donacija i pomoći;
 - instrumenata, programa i fondova Evropske unije, Ujedinjenih nacija i međunarodnih organizacija;
 - stranih ulaganja namijenjenih zaštiti životne sredine. (Član 59)

⁴ Vlada Crne Gore-Kancelarija za održivi razvoj, 2009, “Drugi godišnji izvještaj o implementaciji Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore”, Podgorica

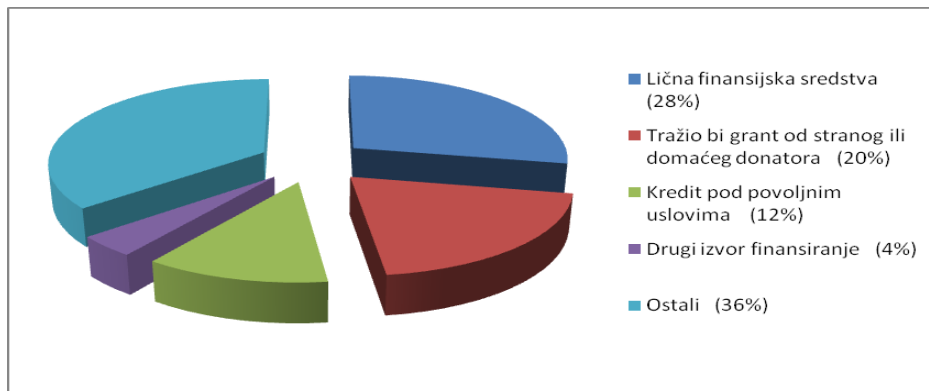
⁵ Zakon o životnoj sredini ("Sl. list Crne Gore", br. 48/08 od 11.08.2008, 40/10 od 22.07.2010)

- Za finansiranje zaštite životne sredine sredstva se mogu obezbijediti i iz privatnih izvora kroz sistem koncesija, javno-privatnog partnerstva i drugih odgovarajućih modela takvog finansiranja shodno posebnim propisima. (Član 60)
- Sredstva za finansiranje zaštite životne sredine koriste se za očuvanje, zaštitu i unaprijeđivanje stanja životne sredine u skladu sa strategijama, programima i planovima. (Član 61)
- Jedinica lokalne samouprave može, iz okvira svojih prava i dužnosti, propisati naknadu za zaštitu i unaprijeđivanje životne sredine u skladu sa svojim potrebama i specifičnostima. Prikupljena sredstva po osnovu naknada iz stava 1 ovog člana moraju se namjenski iskoristiti za zaštitu i unaprijeđenje životne sredine na teritoriji jedinice lokalne samouprave. (Član 62)”

Uzimajući u obzir gore navedeno, željeli smo da saznamo koliko privrednici na godišnjem nivou potroše za potrebe zaštite životne sredine preko raznih taksi, poreza, idr., koliko su spremni da ulažu određena finansijska sredstva za rješavanje problema zagađenja u svojim preduzećima, i koji izvor finansiranja bi koristili za te potrebe.

Veoma malo ispitanika je bilo spremno da odgovori koliko novaca potroše na godišnjem nivou, međutim ipak su pojedini ispitanici odgovorili da su već uložili određena sredstva za ove potrebe. Ostali ispitanici ili nisu odgovarali na ovo pitanje ili su kazali da ne ulažu finansijska sredstva. 46% ispitanika je spremno da ulaže određena finansijska sredstva za rješavanje/ eliminaciju zagađenja u svojem preduzeću, dok je 28% odgovorilo negativno. Kada govorimo o potencijalnim izvorima finansiranja za koje bi se naši privrednici odlučili u slučaju konkretnijih ulaganja za rješavanje problema zagađenja u svojim preduzećima odgovori su različiti i prikazani grafikonom 7.

Grafikon 7. Izvori finansiranja koje bi privrednici koristili za rješavanje problema zagađenja u svojim preduzećima



NAPOMENA: Na ovo pitanje je odgovorilo 64% ispitanika, te se stavka „ostali“ odnosi na ispitanike koji nisu odgovorili na pitanje.

Mišljenje Agencije za životnu sredinu Crne Gore na pitanja vezana za podsticajne mjere za MSP koja se aktivnije budu uključivali u rješavanje problema zagađenja životne sredine jeste da se za pravna lica i preduzetnike koji primjenjuju tehnologije, proizvode i stavljaju u promet proizvode čiji je uticaj povoljniji

od drugih sličnih, odnosno koji koriste obnovljive izvore energije (sunce, vjetar, biogas i sl.), opremu i uređaje koji neposredno služe zaštiti životne sredine, mogu utvrditi poreske, carinske i druge olakšice ili oslobađanja od obaveze plaćanja, pod uslovima i na način utvrđen posebnim propisima. Posebnim propisima mogu se utvrditi olakšice za usluge i za proizvode za koje je organizovan povraćaj ambalaže ili na drugi način smanjen negativni uticaj njihovog djelovanja na životnu sredinu i čijim korišćenjem se doprinosi izbjegavanju i smanjenju otpada. Kao podsticaj razvoja preduzetništva dozvoljava se uvoz polovnih električnih i elektronskih sklopova (polovna električna oprema - mašine) koja je namijenjena za direktnu ponovnu upotrebu, a ne za recikliranje ili konačno odlaganje na osnovu odluke o kontrolnoj listi za izvoz, uvoz i tranzit robe („Sl. List Crne Gore“, broj 10/11 od 11.02.2011. godine).

Vlada može subvencionirati ili na drugi način pomagati aktivnosti koje značajno doprinose smanjenju negativnih uticaja na životnu sredinu. (član 63, zakona o životnoj sredini). S tim u vezi, u skladu sa zakonom o energetici (član 20) predviđeno je da se podstiče proizvodnja iz obnovljivih izvora energije, a način na koji će se podsticati biće regulisan dvjema uredbama, jednom koja uređuje podsticajne cijene otkupa električne energije iz obnovljivih izvora energije i drugom koja uređuje podsticaje za ostale obnovljive izvore energije. Obje uredbe su trenutno u pripremi od strane Ministarstva ekonomije i planiraju se za usvajanje u I i II kvartalu 2011. Trenutno postoji jedino usvojena zagarantovana otkupna cijena električne energije iz vjetroelektrana definisana pravilnikom o metodologiji za obračun otkupne cijene električne energije iz vjetroelektrana.

Statistike⁶ govore da MSP u EU imaju poteškoća da usaglase svoje poslovanje sa zahtjevima EU u oblasti životne sredine, zbog čega danas relativno mali broj preduzeća sprovode konkretne aktivnosti u toj oblasti. Glavni razlozi za to su veoma zahtjevne mjere propisane EU direktivama za zaštitu životne sredine, koja preduzeća treba da implementiraju, pri čemu se ne pravi razlika između malih i velikih preduzeća. Malim preduzećima je znatno teže da implementiraju zakonske mjere u oblasti životne sredine u poređenju sa velikim preduzećima. Argumente koje koriste MSP su veoma složeni administracioni zahtjevi i veliki finansijski troškovi koji su vezani sa implementaciom zakonskih zahtjeva u oblasti životne sredine.

Očekivanja od ulaska CG u EU s aspekta poslovanja malih i srednjih preduzeća u Baru i zaštite životne sredine su različita i uglavnom pozitivna, i to: i) donošenje i implementacija nacionalnih zakonskih propisa i primjena EU standarda – prilagođavanje poslovanja preduzeća sa zahtjevima EU uključujući i usaglašavanje sa zakonima za zaštitu životne sredine, striktna primjena propisa za sve proizvođače, uvođenje reda u poslovnom svijetu Crne Gore; ii) napredak u razvoju MSP – podizanje nivoa svijesti o zaštiti i očuvanju životne sredine, veća društvena odgovornost poslodavaca, uvođenje izvoznih olakšica za firme koje su „ekološke“, veća konkurentnost i sloboda na tržištu, veće šanse za plasiranje znanja, veći ulazak eksperata u našu zemlju, bolji kvalitet školovanja; iii) ulaganje sredstava – povećanje troškova poslovanja zbog standardizacije, potreba za značajnom finansijskom pomoći u cilju praćenja EU

⁶ http://ec.europa.eu/enterprise/index_en.htm

standarda i usaglašavanja poslovanja sa nacionalnim zakonskim zahtjevima, i za edukaciju MSP u oblasti društveno odgovornog poslovanja i zaštite životne sredine.

Finansijske i druge podsticajne mjere za MSP i njihova očekivanja od ulaska Crne Gore u EU

46% ispitanika je spremno da ulaže određena finansijska sredstva za rješavanje/ eliminaciju zagađenja u svojim preduzeću, a 28% je odgovorilo da nije spremno.

Izvori finansiranja koje bi naši privrednici koristili za rješavanje problema zagađenja u svojim preduzećima su: lična finansijska sredstva (28%), tražio bi grant od stranog ili domaćeg donatora (20%), kredit pod povoljnim uslovima (12%).

AŽS – za pravna lica i preduzetnike koji primjenjuju tehnologije, proizvode i stavljaju u promet proizvode čiji je uticaj povoljniji od drugih sličnih, odnosno koji koriste obnovljive izvore energije (sunce, vjetar, biogas i sl.) , opremu i uređaje koji neposredno služe zaštiti životne sredine, mogu se utvrditi poreske, carinske i druge olakšice ili oslobođanja od obaveze plaćanja, pod uslovima i na način utvrđen posebnim propisima. Zakonom o energetici (član 20) predviđeno je da se podstiče proizvodnja iz obnovljivih izvora energije, a način na koji će se podsticati biće regulisan dvjema uredbama. Trenutno postoji jedino usvojena zagarrantovana otkupna cijena električne energije iz vjetroelektrana definisana pravilnikom o metodologiji za obračun otkupne cijene električne energije iz vjetroelektrana.

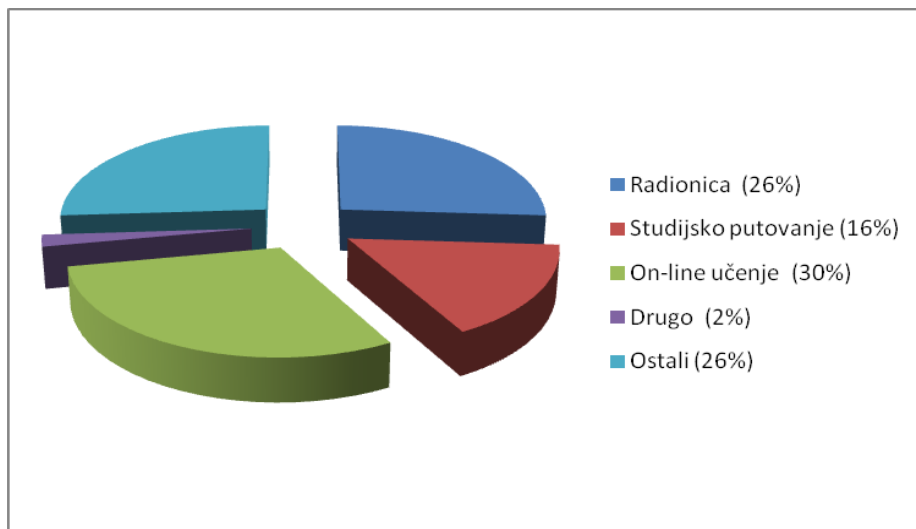
Očekivanja od ulaska CG u EU: i) donošenje i implementacija nacionalnih zakonskih propisa i primjena EU standarda; ii) napredak u razvoju MSP; iii) ulaganje sredstava.

Razvoj kapaciteta MSP u opštini Bar u oblasti zaštite životne sredine

S obzirom na relativno pozitivan odgovor malih i srednjih preduzeća u opštini Bar na anketu sprovedenu za potrebe ove studije, zanimalo nas je da li sada, poslije ovog iskustva sa anketom, žele da nauče više o odgovornom preduzetništvu i zaštiti životne sredine, da li su im potrebne konsultacije iz ove oblasti i koji oblik edukativnog procesa bi njima najviše odgovarao za njihovu obuku u ovoj oblasti.

72% ispitanika je potvrdilo da želi da nauči više o odgovornom preduzetništvu i zaštiti životne sredine, dok 14% nije pokazalo interesovanje za ovo pitanje. Konsultacije iz ove oblasti prihvatilo bi 44% ispitanika, i 38% smatra da im konsultacije iz ove oblasti nisu potrebne. Kada govorimo o edukativnom procesu koji bi našim ispitanicima najviše odgovarao za obuku u ovoj oblasti izdvojili su se on-line učenje i radionice kao najprihvatljiviji oblik dalje obuke. Grafikon 8 prikazuje koji oblik edukativnog procesa privrednicima opštine Bar najviše odgovara.

Grafikon 8. Oblici edukativnog procesa za dalju obuku privrednika opštine Bar



NAPOMENA: Na ovo pitanje je odgovorilo 74% ispitanika, te se stavka „ostali“ odnosi na ispitanike koji nisu odgovorili na pitanje.

Razvoj kapaciteta MSP u opštini Bar u oblasti zaštite životne sredine

72% ispitanika želi da nauči više o odgovornom preduzetništvu i zaštiti životne sredine.

Konsultacije iz ove oblasti prihvatilo bi 44% ispitanika. 38% smatra da im konsultacije iz ove oblasti nisu potrebne.

On-line učenje i radionice su prepoznati kao najprihvatljiviji oblik dalje obuke privrednika opštine Bar.

Zaključci i preporuke

Zaključci

Mada je interesovanje malih i srednjih preduzeća za očuvanje životne sredine u Baru relativno skromno, u cilju postizanja i očuvanja konkurentnosti na tržištu, preduzetnici prate svjetske trendove u oblastima njihovog djelovanja. Ohrabrujuća je činjenica da je više od polovine ispitanika već upoznato ili djelimično informisano o društveno odgovornom preduzetništvu i „ozelenjavanju“ proizvoda i usluga, doduše samo na teorijskom nivo. Sa druge strane, druga polovina ispitanika je vrlo jasno iskazalo da ne prate nove trendove jer nemaju dovoljno informacija i nemaju podršku nadležnih institucija. Takođe su mišljenja da praćenje trenda ne doprinosi konkurentnosti njihovih preduzeća jer uvećava troškove i doprinosi povećanju cijene usluga i proizvoda pogotovo danas kada je loša finansijska situacija.

Kada govorimo o stepenu poznavanja nacionalne zakonske regulative za zaštitu životne sredine, većina MSP imaju informacije koji su noseći zakoni u CG u ovoj oblasti. Ipak se stiče utisak da MSP nisu upoznati sa sadržajem tih zakona niti koje su njihove obaveze u oblasti očuvanja životne sredine definisane zakonom. Ovaj utisak je još više poduprt odgovorima ispitanika na pitanja: da li i koliko zagađuju životnu sredinu (88% je odgovorilo da ne zagađuje), da li stvaraju otpad (56% je kazalo da ne proizvode otpad), da li znaju koje su sve institucije na lokalnom nivou i u Crnoj Gori koje su nadležne za zaštitu životne sredine, i koga bi zvali u slučaju ekološkog udesa (većina je kazala da ne zna koje su nadležne institucije sistema i ne znaju koga bi zvali u slučaju udesa), itd. Slična je situacija i kod poznavanja ekoloških standarda što je i za očekivati, s obzirom da je uvođenje i implementacija ekoloških standarda u preduzećima (srednjim i velikim) još uvijek na volonterskoj bazi i nije uslovljeno zakonom. Što se tiče poznavanja metode ekološkog mapiranja kao instrumenta EMASa, svega trećina privrednika je upoznato sa tim instrumentom.

Situacija je drugačija kod predstavnika industrije. S obzirom na kontinuiran pritisak nadležnih institucija, prije svega Agencije za životnu sredinu i ekološkog inspektorata, industrijski subjekti su primorani da poznaju zakonske propise i standarde i da svoje poslovanje usklade sa njima. Tako je na primjer nekoliko industrijskih subjekata potvrdilo da imaju sertifikat ISO 9001 i jedan je industrijski subjekat započeo proces sertifikacije ekološkog standarda ISO 14001.

Iako je veliki procenat ispitanika tvrdilo da ne zagađuje životnu sredinu, skoro polovina je kazalo da ipak proizvodi otpad. Najveći problem za sva MSP je otpad, ali većina po pitanju upravljanja otpadom ne radi ništa ili nije zainteresovano i svoj otpad bez prethodne selekcije odlažu u kontejnere. Recikliranje starog otpada nije zaživjelo u potpunosti jer 72% ispitanika ne reciklira i samo 18% reciklira otpad. Generalne primjedbe zbog kojih privrednici ne recikliraju otpad su nedostatak uslova i organizovanog sakupljanja otpada, nedovoljna količina otpada da bi se ušlo u proces reciklaže, idr. Inertnost preduzetnika na preduzimanju koraka u cilju zaštite životne sredine se djelimično može razumjeti jer to niko od nadležnih institucija ili lokalne samouprave nije tražio, te stoga prilagođavanje poslovanja ciljevima očuvanja

životne sredine ne vide kao prioritet. Ukoliko bi nadležne institucije izvršile pritisak na MSP, i ukoliko bi preduzeća dobili finansijske olakšice za poslovanje, MSP bi bila spremna da preduzmu konkretne korake u procesu prilagođavanja poslovanja u cilju zaštite životne sredine i usaglašavanja sa zakonskim zahtjevima. Prethodno navedeno je potvrđeno i time što je polovina preduzetnika spremno da ulaže finansijska sredstva za rješavanje/ eliminaciju zagađenja u svojim preduzećima, pri čemu su najprihvatljiviji izvori finansiranja za privrednike: i) lična finansijska sredstva, ii) grant od stranog ili domaćeg donatora, iii) kredit pod povoljnim uslovima.

Podsticajne mjere za MSP u cilju očuvanja životne sredine su definisane setom zakona za zaštitu životne sredine. Međutim, iako je većina zakona usvojena u skupštini Vlade, implementacija postojećih zakonskih propisa ostaje izazov za Vladu CG i njena resorna ministarstva. Takođe, još uvijek je u toku proces stvaranja preduslova za formiranje posebnog fonda za finansiranje projekata za zaštitu životne sredine, tzv. Eko fonda. Mada se kasni sa uvođenjem podsticajnih mjera propisanih zakonom, prave se pomaci u tom pravcu. Predstavnici iz Agencije za životnu sredinu (AŽS) su potvrdili da se za pravna lica i preduzetnike koji primjenjuju tehnologije i proizvode bezbjedne po životnu sredinu, koji koriste obnovljive izvore energije i opremu i uređaje koji neposredno služe zaštiti životne sredine, mogu utvrditi poreske, carinske i druge olakšice ili oslobađanja od obaveze plaćanja, pod uslovima i na način utvrđen posebnim propisima. Zakonom o energetici predviđeno je da se podstiče proizvodnja iz obnovljivih izvora energije, a način na koji će se podsticati biće regulisan dvjema uredbama. Trenutno postoji jedino usvojena zagantovana otkupna cijena električne energije iz vjetroelektrana definisana pravilnikom o metodologiji za obračun otkupne cijene električne energije iz vjetroelektrana.

Očekivanja privrednika od ulaska CG u EU su realna i velika, i to: i) donošenje i implementacija nacionalnih zakonskih propisa i primjena EU standarda; ii) napredak u razvoju MSP; iii) i ulaganje više sredstava za prilagođavanje poslovanja zakonskim zahtjevima i međunarodnim standardima. Ohrabrujuće je da 72% ispitanika želi da nauči više o odgovornom preduzetništvu i zaštiti životne sredine, i skoro polovina smatra da su im potrebne konsultacije iz ove oblasti. Najprihvatljiviji oblik dalje obuke privrednika jesu on-line učenje i radionice što potvrđuje porast stepena informatičke pismenosti preduzetnika u opštini Bar.

Preporuke

Preporuke u ovoj studiji se temelje na rezultatima istraživanja i organizovani su prema tipu i prema ciljnoj grupi. Prvo, tu su preporuke za zakonodavce i lokalnu samoupravu za uspostavljanje osnovnih preduslova za aktivniju i kvalitetniju komunikaciju MSP i nadležnih institucija u oblasti životne sredine, zatim, preporuke za finansijske i druge podsticaje radi iznalaženja prihvatljivih rješenja za MSP u cilju postizanja odgovornog preduzetništva u opštini Bar, i na kraju, preporuke za jačanja kapaciteta u oblasti zaštite životne sredine ne samo MSP već i jačanje kapaciteta i kompetencija predstavnika lokalne samouprave i predstavnika AŽS.

a) Preporuke za zakonodavce i lokalnu samoupravu

- Upoznati MSP sa nadležnim institucijama za životnu sredinu na lokalnom i nacionalnom nivou
- Poboljšati komunikaciju MSP sa nadležnim institucijama - Uspostaviti na nivou lokalne samouprave kancelariju/ jedinicu za životnu sredinu, koja će pored drugih zadataka i obaveza vezanih za životnu sredinu služiti i kao most komunikacije između MSP i AŽS, i opštine Bar i AŽS.
- Poboljšati pristup informacijama vezanih za životnu sredinu – uspostaviti novu webstranicu ili nadograditi postojeću webstranicu opštine Bar još jednim linkom/ webstranicom koja će sadržati samo informacije vezane za zaštitu životne sredine uključujući i link ka zakonskim propisima u ovoj oblasti.
- Uspostaviti sistem sakupljanja sekundarnih sirovina na nivou opštine Bar koji bi pored centra sakupljanja sekundarnih sirovina uključivao i organizovani transport istih do najbližeg reciklažnog centra. U procesu uspostavljanja ovakvog sistema aktivno uključiti privrednike u cilju usvajanja novih znanja i iskustava po sistemu „learning by doing“
- Istražiti mogućnosti i podsticati razvoj nove grane preduzetništva u opštini Bar koja bi se aktivno bavila otkupom, sakupljanjem i reciklažom određenih vrsta sekundarnih sirovina.
- Stvoriti nove poslovne mogućnosti na eko-tržištu i/ili u eko-industriji.
- Inicirati dijalog između MSP i predstavnika Vlade i resornog ministarstva za traženje podrške u pozicioniranju domaćih proizvoda i usluga na domaćem tržištu i stvoriti povoljne uslove za ulazak na nova inostrana tržišta.

b) Preporuke za finansijske i druge podsticaje

- Identifikovati moguće finansijske olakšice/ podsticaje koje bi lokalna samouprava mogla da ponudi MSP u Baru radi ostvarivanja zajedničkog cilja očuvanja životne sredine (pozivajući se na član 62. Zakona o životnoj sredini CG). U tom pravcu mogao bi se pripremiti i implementirati pilot projekat samo za Bar koji bi kao „showcase“ trebalo da pokaže kako finansijske i druge olakšice i podsticaji doprinose odgovornijem poslovanju preduzeća po životnu sredinu.
- Identifikovati i obezbijediti finansijsku podršku koja može da ublaži troškove koji se javljaju prilikom usaglašavanja poslovanja sa zakonskim zahtjevima u oblasti životne sredine
- Uključiti predstavnike MSP u radne timove tokom pripreme zakona o uspostavljanju EKO-FONDA za Crnu Goru
- Organizovati javne rasprave koje bi rezultirale informacijama o uslovima za davanje podsticajnih mjera preduzetnicima koji preuzimaju aktivne mjere za zaštitu životne sredine.
- Organizovati treninge za MSP u cilju njihovog osposobljavanja za pisanje projekata za IPA Fondove
- Organizovati donatorske konferencije samo za donatore iz CG, što bi za MSP predstavljalo još jednu mogućnost dobijanja sredstava za implementaciju projekata u cilju zaštite životne sredine

c) Preporuke u cilju jačanja kapaciteta

- Organizovati aktivnosti u cilju jačanja kapaciteta MSP u oblasti odgovornog preduzetništva i zaštite životne sredine
- Organizovati aktivnosti u cilju jačanja kapaciteta lokalne samouprave u oblasti zaštite životne sredine
- Organizovati aktivnosti jačanja kapaciteta AŽS u cilju lakše implementacije zakona u praksi
- Organizovati obuke koji će omogućiti MSP da se bliže upoznaju sa zakonskim okvirom za zaštitu životne sredine i njegovim sadržajem (koji su zakonski zahtjevi, obaveze, podsticaji i koje su kaznene mjere)
- Organizovati javne rasprave, okrugle stolove sa temom upravljanja otpadom u opštini Bar, gdje bi učesnici razgovora trebalo da budu sa jedne strane JP Komunalne djelatnosti i predstavnici opštine Bar, i sa druge strane predstavnici MSP
- Organizovati aktivnosti u cilju jačanja kapaciteta za MSP u dijelu efikasne upotrebe resursa sa generisanjem minimalne količine otpada (trening o ekološkom mapiranju)
- Obezbeđenje besplatnog ili subvencionisanog savjetovanja da se pomogne MSP da usaglase svoje poslovanje za zakonskim zahtjevima
- Pokrenuti kampanju sa temom odgovorno preduzetništvo, zaštita životne sredine i energetska efikasnost sa ciljem buđenja svijesti i jačanje kapaciteta građana i privrednika Bara. U okviru kampanje bi mogao da se organizuje jedan skup sajamskog tipa gdje bi privrednici iz Bara i okoline koji pružaju usluge ili prodaju proizvode u ovoj oblasti prezentirali svoje proizvode i usluge. Agenda jednog ovakvog sajma bi mogla biti obogaćena predavanjima domaćih i stranih stručnjaka iz oblasti preduzetništva, zaštite životne sredine i energetske efikasnosti. Brošure, publikacije i drugi promotivni materijal bi značajno doprinijeli kvalitetu sajma.
- Medijska i druga promocija uspješnih projekata i inicijativa koji imaju za cilj zaštitu životne sredine

Tabele i grafički prikazi

Tabele

Tabela.1 Prikaz strukture anketiranih preduzeća.....	5
Tabela.2 Vrste djelatnosti anketiranih preduzeća.....	5

Grafički prikazi

Grafikon.1 Prikaz strukture anketiranih preduzeća.....	5
Grafikon.2 Vrste djelatnosti anketiranih preduzeća.....	6
Grafikon.3 MSP i poznavanje nacionalnih i međunarodnih zakonskih propisa i standarda.....	9
Grafika.4 Odnos preduzeća koja zagađuju ili ne zagađuju životnu sredinu, koja recikliraju ili ne recikliraju otpad i preduzeća koja proizvode otpad.....	11
Grafikon.5 Razlozi zbog kojih privrednici ne preduzimaju potrebne korake u svojim preduzećima u cilju zaštite životne sredine.....	12
Grafikon.6 Uslovi pod kojima su privrednici spremni da prilagode poslovanje preduzeća sa ciljem zaštite životne sredine i usaglašavanje sa zakonskim zahtjevima.....	12
Grafikon.7 Izvori finansiranja koje bi privrednici koristili za rješavanje problema zagađenja u svojim preduzećima.....	15
Grafikon.8 Oblici edukativnog procesa za dalju obuku privrednika opštine Bar	18